
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.758 (477)

Ю. В. Захарченко

аспірант
Національна академія державного управління при Президентові України

СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ЦЕРКВИ ТА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ МЕДИЦИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості світоглядних позицій Української православної церкви щодо таких понять, як медицина і здоров'я. Визначено складові духовного та фізичного здоров'я з позицій Церкви та відомих священників-лікарів, богословів. Висвітлено основні напрями діяльності Церкви та спільної діяльності Церкви й медичної галузі в контексті соціального служіння та соціального партнерства. Обґрунтовано, що зв'язок тілесного й духовного здоров'я є нерозривним, а також визначено концептуальні засади, які об'єднують діяльність медицини (державних установ), Церкви та її установ.

Ключові слова: Українська православна церква, медицина, державні установи, соціальне партнерство, світоглядні позиції.

Для виявлення світоглядних і соціальних основ взаємодії медицини й православ'я доцільно проаналізувати православне ставлення до питань здоров'я та охорони здоров'я, а також ставлення медицини до питань духовного життя. Це дасть змогу визначити те спільне, що об'єднує соціальні інститути в світоглядному вимірі, і виявити принципи, на яких тримаються й набувають подальшого розвитку зовнішні та внутрішні аспекти взаємодії двох соціальних інститутів.

Основний матеріал для аналізу належить російським дослідникам, зазвичай там, які живуть реальним церковним життям і розуміють проблеми як охорони здоров'я, так і Церкви. Це пов'язано, перш за все, з тим, що в Росії через відсутність усередині церковних, міжконфесійних проблем умови для співпраці Церкви й держави у сфері медицини були значно кращими, ніж в Україні. Крім того, швидше й ширше формувалася правова база, працювали спільноти православних лікарів, сестринств милосердя, різні добродійні й освітні суспільні інститути. Зазначену сферу досліджували такі вчені, як К. Зорін, І. Силуянова, А. Решетников, А. Черкасова, а також священники-лікарі С. Жохов, М. Обухов, С. Філімонова та ін. Водночас за останні роки у зв'язку зі стабілізацією міжконфесійних відносин в Україні та посиленням соціальної активності Церкви в суспільстві з'явилися матеріали й повідомлення в засобах масової інформації духовництва та представників медичної громадськості з проблем соціального парт-

нерства церкви й медицини. Проте ці роботи мають несистематичний характер і є швидше описовими, ніж дослідницькими.

Мета статті – розкрити особливості світоглядних підходів у сфері державно-церковних відносин у сфері медицини.

Після тривалого періоду відокремлення двох потужних соціальних інститутів – медицини й релігії, до яких мають стосунок десятки мільйонів громадян нашої держави, настав час партнерства й взаємодоповнювальної конструктивної співпраці. Початок такої співпраці за часом збігся зі святкуванням 1000-річчя з дня хрещення Русі в 1988 р. На той час наше суспільство вступало в епоху змін, які торкнулися не лише геополітичних і економічних змін, а й виразилися в реформуванні всіх без винятку соціальних інститутів, у тому числі охорони здоров'я і Церкви. Ця подія послужила приводом для нової хвилі філософсько-полемічних обговорень і публікацій. Від посилення на євангельські максими лише як на позабіологічний соціальний код, який з погляду марксизму необхідний для збереження людського суспільства як такого, до світоглядного обґрунтування принципів етичної культури лікаря на основі християнських норм [1].

Співпраця медицини й релігії, зокрема православ'я, не є чимось новим у соціальній практиці. У нашій країні багато монастирів містили лікарні, які приймали й надавали безкоштовну медичну допомогу мандрівникам, чого не могла забезпечити держава (цей ранній період в історії медицини так і називається монастирським).

Значущим явищем у суспільному житті в XIX ст., у передреволюційний час, був рух сестер милосердя, який зароджувався в храмах і монастирях та охоплював найрізноманітніші верстви населення – від знаті до простих людей. Поняття “медичина” і “охорона здоров’я”, так само як і “релігія” і “церква”, не синонімічні. Часто згадуваний соціальний інститут медицини розуміють як охорону здоров’я. Говорячи про релігію, аналогічно використовують поняття “церква”. Проте і в тому, і в іншому випадку ми розуміємо, що це не одне й те саме [2].

Згідно з православним віровченням, людина є єдністю трьох складових – духу, душі й тіла, і такі поняття, як “здоров’я” і “хвороба”, застосовні щодо кожного із цих компонентів. Дух визнається вищим початком у природі людини, до сфери духу належать стосунки між людиною і Богом та всі ті категорії, які пов’язані із цими стосунками (наприклад, совість, любов, обов’язок). Коли говорять про душу, то мають на увазі емоційну сферу особи. З духом і душею тісно пов’язана фізична, тілесна складова людини. (Детальний богословський виклад цієї теми дав професор-хірург, архієпископ, прославлений у лику святих, В. Ф. Войно-Ясенецький). І хоча духу відводиться чільне місце у складі людини, плоть також має своє важливе значення. “Ти влаштував нутроці мої і виткав мене в чреві матері моєї. Славлю Тебе, тому що я дивно влаштований” – так звертався до Бога Псалмоспівець Давид. “Здоров’я і добробут тіла дорожчі за всяке золото, і міцне тіло краще за незчисленне багатство”. І подібних за значенням цитат зі Священного Писання можна було б навести немало [3].

Церква визнає необхідною турботу про здоров’я, і не лише тілесного, а й душевного та духовного. У Біблії (а саме в книзі Ісуса сина Сирахова, гл. 18, вірш 19) вказано: “Раніше хвороби піклуйся про себе” [4].

Чіткий погляд на це питання виражений в “Основах соціальної концепції Руської Православної Церкви”, прийнятої на Архієрейському Соборі 2000 р.: “Проблема здоров’я особи і народу не може для Церкви бути зовнішньою, суто соціальною, оскільки безпосередньо співвідноситься з її посланництвом у світі, пошкоджені гріхом і недугами. Церква покликана в співпраці з державними структурами і зацікавленими суспільними колами брати участь у виробленні такого розуміння охорони здоров’я нації, при якому кожна людина могла б здійснити своє право на духовне, фізичне, психічне здоров’я і соціальне благополуччя при максимальній тривалості життя” [5].

Здоров’я, згідно з православним вченням, – дар Божий. Тому і ставитись до нього православне віровчення закликає як до цінності. Невідповідне ставлення до здоров’я призводить до його втрати – хвороби. У деяких випадках зв’язок між гріхом (не-

належною поведінкою, думками) і хворобою яскравий та очевидний (наприклад, при зловживанні алкоголем) [6].

Хвороба не завжди буває викликана гріхами самої людини. Так, слабке дитя, що народилося в матері, яка палить і п’є, страждає саме через неї.

В інших випадках причинно-наслідкові зв’язки при втраті здоров’я не настільки помітні. У православному богослів’ї немає однозначного твердження, що будь-яка хвороба пов’язана безпосередньо з гріхом. Але якщо у волі Божій дати здоров’я, то в Його ж волі здоров’я й обмежити [7].

Хвороба не розглядається як виключно негативне явище. Навпаки, православ’я закликає розглядати вищий, духовний сенс людського страждання й завдяки цьому примиряє людину з її хворобою (Детальний богословський вміст цього питання викладено священиком С. Жоховим).

Християнство регламентує життя людини, дає йому певні рекомендації в усьому, що стосується його праці, побуту, соціальної активності тощо. Регламентація дає вірянину уявлення про те, що є нормою, а що – відхиленням від неї (не лише у сфері здоров’я, більшою мірою це стосується духовного життя). Гріхам – таким як ненажерність, гнів, смуток, пихатість, гордість – протиставляються чесноти – відповідно, стриманість, лагідність, радість, упокорювання, любов [8].

“Гріх можна розглядати як ґрунт для аномальних особових реакцій, стресів, особових конфліктів і етично негативних емоцій, а отже, тих соматичних і психічних захворювань, які з ними пов’язані” [6]. Пристрасті, тобто гріховні стани душі – наприклад, озлобленість, заздрість, гордість, – ведуть до хвороб. Досвід Церкви, що свідчить про це, узагальнений, проаналізований і викладений Н. Д. Гур’євим.

Християнин контролює емоційну, вольову сферу своєї особи й тим самим, фактично, слідує принципам, які в медицині об’єднуються поняттям саногенного (від слова “саногенез”) мислення.

Особливо слід розглянути питання православного ставлення до деяких хвороб і шкідливих звичок. На першому місці тут – зловживання алкоголем. Саме по собі вживання вина (і взагалі алкогольних напоїв) не є негожим. “Вино корисне для життя людини, якщо питимеш його помірно. Що за життя без вина? Воно створене на радість людям. Відрада серцю і втіха душі – вино, що помірно вживається вчасно; жаль для душі – вино, коли п’ють його багато...”. Пияцтво недвозначно засуджується Церквою [9].

Дуже важливим є питання соціального служіння, яке підтверджено словами Христа: “Не благаю, щоб Ти узяв їх від світу, але щоб зберіг їх від зла... Як Ти послав мене в світ, так і Я послав їх в світ”.

Тому і практика служіння хворим вітається Церквою. “Церква благословляє православним братерством і сестринством милосердя нести послух в клініках та інших установах охорони здоров'я, а також сприяє створенню лікарняних храмів, церковних і монастирських лікарень, щоб медична допомога на всіх етапах лікування і реабілітації поєднувалася з пастирським піклуванням. Церква закликає мирян надавати посильну допомогу хворим, яка покриває людські страждання милуючою любов'ю і турботою”.

Ми не торкаємось теми посту і його впливу на здоров'я. У православній літературі є чимало свідчень про позитивний вплив посту не лише на духовне, а й тілесне здоров'я. Існує значна кількість джерел з висловами авторитетних богословів за вказаною темою. Наукового соціально-медичного дослідження з цього питання в Україні доки не проводилося. Тому доцільно вважати, що тема посту як чинника впливу на здоров'я вірян вимагає окремого розгляду й наукового осмислення, враховуючи, що православний пост як релігійна практика – це не лише і не стільки “дієта”, скільки комплекс духовно-тілесних вправ.

Аналіз показує, що в ставленні Церкви до питань охорони здоров'я можна виділити такі принципи:

- 1) визнання здоров'я як істотного блага, збереження якого є обов'язком християнина;
- 2) підтримка основ саногенного мислення;
- 3) неприйняття таких форм поведінки, які завдають шкоди здоров'ю особи й суспільства;
- 4) затвердження необхідності лікування та формування прихильності до нього в разі хвороби;
- 5) етична оцінка методів лікування й неприйняття тих методів, які не проходять перевірку за критерієм моральності;
- 6) невтручання в суто медичні питання (визнання кордонів своєї компетенції в пізнанні людини та в способах дії на її здоров'я);
- 7) пошана до праці медичних працівників;
- 8) визнання важливого місця соціального служіння, зокрема догляду за хворими, у житті православного християнина.

Здоров'я та хвороба – це ключові поняття в медицині. Згідно з визначенням ВООЗ, здоров'я – це стан фізичного, духовного й соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів. Надзвичайно важливо зазначити, що духовне благополуччя, яке впливає із цього визначення, є необхідним компонентом здоров'я. Крім того, поняття здоров'я враховує й соціальну сторону людського буття. Іншими словами, людина лише тоді здорова, коли в неї немає соматичних розладів, і

коли вона живе повноцінним духовним та соціальним життям.

Виходячи з результатів проведеного аналізу, ставлення медицини до питань духовного життя може бути виражене таким чином:

1. Медицина визнає наявність духовної складової людського буття й визначає духовне благополуччя необхідним компонентом здоров'я.

2. Духовна складова людської особи виходить за межі компетенції медицини.

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що світоглядні основи взаємодії медицини й релігії полягають у такому:

а) медицина й релігія мають спільний об'єкт інтересів – це людина і її життя. Важливими є наявність фізичної й нефізичної (у тому числі духовної) складових людської особи. Вони належать до здоров'я людини як до комплексного поняття, що враховує фізичне й не лише фізичне благополуччя;

б) медицина й релігія мають межі компетенції в своїй турботі про людину. Компетенція медицини – це, переважно, лікування патології, що виникає у сфері фізичного буття людини, а також душевних (не духовних) розладів. Компетенція релігії – лікування духовної складової особи, меншою мірою – душевних розладів [10].

Взаємодія медицини і релігії полягає у взаємному доповненні у зв'язку з тим, що їх сфери компетенції доповнюють одна одну. Разом релігія і медицина, об'єднуючи сили, здатні впливати на трискладове буття людини – на її дух, душу й тіло. Взаємне доповнення медицини та релігії дає простір для збагачувального впливу на мікрооточення пацієнта, а також для реалізації зовнішніх аспектів взаємодії соціальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Антоний, митрополит Сурожский. Жизнь, хболезнь, смерть. – Москва : Издание Зачатиивського монастыря, 1997. – 120 с.
2. Беседа святого Василия Великого о посте // Журнал Московской Патриархии. – 1968. – № 3. – С. 17–20.
3. Библия: Книги Священного Писания Старого и Нового Завета. – Москва : Российское библейское общество, 2001. – 1374 с.
4. Войно-Ясенецкий В. Ф. (архиепископ Лука). Дух, душа, тело / В. Ф. Войно-Ясенецкий (архиепископ Лука). – Симферополь, 2002. – 412 с.
5. Горянов Д. (епископ Тихвинский). Библейская антропология и медицина / Д. Горянов (епископ Тихвинский) // Православие и проблемы биоэтики. – Москва : Жизнь, 2001. – Вып. 1. – 128 с.
6. Гурьев Н. Д. Страсти и их воплощение в соматических и нервно-психических заболеваниях / Н. Д. Гурьев. – Изд-во

- Макариев-Решемської обители, 1998. – 160 с.
7. Днепропетровская епархия: информ.-справоч. изд. – Днепропетровск, 2008. – 200 с.
 8. Жаркив Н. М. Психиатрия : учебник / Н. М. Жаркив, Ю. Г. Тюльпин. – Москва : Медицина, 2000 р.
 9. Жохов С. (священник). Христианское отношение к болезням и лечения / С. Жохов (священник). – Москва : Даниловский благовестника, 1996. – 64 с.
 10. Зорин К. В. Встань и ходи: Шаги к выздоровлению / К. В. Зорин. – 2-е вид. – Москва : Российский Хронограф, 2000. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2014.

Захарченко Ю. В. Мировоззренческие основы взаимодействия Церкви и государства в области медицины на современном этапе государственно-церковных отношений Украины

В статье исследованы особенности мировоззренческих позиций Украинской православной церкви относительно таких понятий, как медицина и здоровье. Определены составляющие духовного и физического здоровья с позиций церкви и известных священников-врачей, богословов. Освещены основные направления деятельности Церкви и совместной деятельности Церкви и медицинской отрасли в контексте социального служения и социального партнерства. Обоснованно, что связь телесного и духовного здоровья является неразрывной, а также определены концептуальные принципы, объединяющие деятельность медицины (государственных учреждений), Церкви и ее учреждений.

Ключевые слова: Украинская православная церковь, медицина, государственные учреждения, социальное партнерство, мировоззренческие позиции.

Zaharchenko Y. World View Bases of Cooperation of Church and State in Area of Medicine on the Modern Stage State Church Relations of Ukraine

In the article the features of world view positions of Ukrainian Orthodox Church are investigational in relation to such concepts as: medicine, health. Certainly constituents of spiritual and physical health from positions of Church and known priest-doctors, theologians. The presented position of basic directions of activity of Church and joint activity of Church and medical industry is in the context of social service and social partnership.

Grounded, that connection corporal and spiritual health is indissoluble, and also certainly conceptual principles, which to link activity of medicine (public institutions), Church and its establishments. Transformations which are today experienced by Ukrainian society require activations both state and institutes of civil society to active activity, and concrete steps, in the different spheres of public life.

To the institutes of civil society, which for today carry the ball in Ukraine we take religious organizations, in particular, Ukrainian Orthodox Church. The active collaboration of these instituciy needs, foremost, in activity in a social and humanitarian sphere, where and Church and state have general points for co-operation. Service of Church is directed on the internal, spiritual world of man, but Church never despised questions corporal and aspects which are needed man for its physical development and vital functions.

And in these questions Ukrainian Orthodox Church carries out the spiritual and missionary activity. A church does not lie up public questions and transformations of the state. In the article attention is accented on that Church and state co-operated in all times. Although Church anymore takes care the questions of the soul and spiritual development of man, for it it is also important health man, about what speech goes in Gospel and labours of otciv of Church, theologians, priest.

It is analysed, that Church and medical establishments co-operated in different times and epoches jointly helped man in a fight against illness. In fact a man consists of spirit, soul and body, and that is why indissolubly with the physiology problems of to lie problem spiritual and vice versa.

Partly exactly a spiritual dissonance results in confusions with physical health and that is why very often in treatment a man needs treatment not only standard medications which influence on the physiology state but also treatment of the soul, what Church is engaged in and can help a man in a fight against illness, and its correct perception.

Key words: Ukrainian Orthodox Church, medicine, public institutions, social partnership, world view positions.